

ЦИВІЛЬНЕ І ТРУДОВЕ ПРАВО

УДК 364.3(045)

Г. М. Грабовська,
кандидат юридичних наук, доцент

І. А. Якименко,
магістр права

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ СТРАХОВИХ ДОПОМОГ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: iakimenko04@gmail.com

Мета: у статті автори аналізують існуючі в науці права соціального забезпечення підходи до розуміння поняття «страхова допомога» та визначають відсутність вказаного визначення в чинному законодавстві. **Методи:** феноменологічний; герменевтичний; порівняльно-правовий; соціологічний; логічний; діалектичний. **Результати:** визначено зміст поняття «страхова допомога» та його ознаки; вказано на співвідношення понять «соціальна допомога» і «страхова допомога». **Обговорення:** необхідність нормативного закріплення терміну «страхова допомога» з метою однозначного його застосування.

Ключові слова: соціальна допомога; страхова допомога; соціальне забезпечення; тимчасова непрацездатність; безробіття.

Постановка проблеми та її актуальність. У сучасних умовах розвитку українського суспільства особливого значення набуває вирішення проблем соціального захисту населення, що обумовлено конституційним правом громадян України. На сьогоднішній день в Україні важливе місце в системі соціального захисту населення посідає загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Факт важливості розвитку та удосконалення системи соціального страхування актуалізує дослідження у даній сфері, оскільки загальнообов'язкове державне соціальне страхування повинно забезпечувати реалізацію громадянами своїх прав та отримання матеріальної допомоги і соціальних послуг у передбачених випадках, що забезпечує добробут населення.

При цьому необхідною умовою є наявність дієвої нормативно-правової бази, яка б усебічно врегульовувала зазначену сферу відносин.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання страхових допомог частково досліджувалися в

працях вітчизняних науковців, зокрема, Н. Б. Болотіної, В. Я. Бурака, І. В. Оклей, В. М. Прилипка, С. М. Синчук, І. М. Сироти, С. О. Сільченка, Б. І. Сташківа, В. Л. Стрепка, В. В. Юровської, О. М. Ярошенка та інших. Проте комплексного дослідження зазначеної проблематики на сьогоднішній день в Україні немає.

Метою статті є визначення на основі дослідження положень чинного законодавства у сфері соціального забезпечення та наукових підходів поняття та ознак страхових допомог.

Виклад основного матеріалу. В науці права соціального забезпечення серед питань, які становлять предмет дискусії та потребують системного дослідження, особливе місце належить страховим допомогам.

При дослідженні змісту поняття «страхова допомога» варто також розглянути поняття «соціальна допомога», оскільки страхова допомога є різновидом соціальної допомоги.

На сьогоднішній день віднесення соціальних допомог, а, отже, і страхових допомог як їх різновиду, до видів соціального забезпечення у вітчизняних вчених сумнівів не виникає. Так, І. М. Сирота до видів соціального забезпечення відносить соціальні виплати, пільги, послуги, надані непрацездатним громадянам або безкоштовно, або на пільгових умовах за рахунок спеціальних джерел фінансування [8, с. 30]. С. М. Синчук вважає, що видами соціального забезпечення є такі матеріальні блага як пенсії, соціальні допомоги, соціальні пільги, соціальне обслуговування [2, с. 55]. На думку Б. І. Сташківа, видами соціального забезпечення є пенсія, грошова допомога, компенсація, субсидія, пільга, соціальна послуга [10, с. 74]. І. С. Ярошенко обмежує перелік видів соціального забезпечення пенсіями, допомогам та соціальними послугами [11, с. 11-13]. Н. Б. Болотіна вважає видами соціального забезпечення такі матеріальні блага, як грошові виплати, натуральну допомогу, пільги, субсидії, медичну допомогу, лікарські засоби та інші вироби медичного призначення, технічні засоби реабілітації, технічні засоби пересування, соціальне обслуговування [12, с. 135].

У юридичній науці немає єдиного підходу до визначення поняття такого виду соціального забезпечення як соціальна допомога. Наприклад, А. С. Дудкін вважає, що соціальна допомога – це форма конкретних історичних суспільних відносин, які виникають на базі діяльності, пов'язаної із задоволенням потреб людей, що опинилися у важкій життєвій ситуації, з якої вони не знаходять самостійного соціально прийняттого виходу [6, с. 13].

Із цього визначення виділити специфічні особливості соціальних допомог досить важко.

Інший вчений, В. Ю. Панченко, вважає, що соціальна допомога – це адресна діяльність. Ознака адресності, як зазначає автор, впливає з тієї обставини, що допомога є не практично безмежною сукупністю різноманітних соціальних чинників, що сприяють здійсненню інтересів тієї чи іншої людини, групи, що сприяють подоланню проблем, які виникають в їх повсякденному житті, а професійною цілеспрямованою діяльністю, орієнтованою на конкретного

суб'єкта (суб'єктів) отримання, конкретну проблемну життєву ситуацію (конкретний тип проблемних життєвих ситуацій), реалізацію конкретних інтересів суб'єкта отримання в проблемній життєвій ситуації [7, с. 17].

Так, на думку В. С. Андрєєва, соціальна допомога – це всі інші (крім пенсій) грошові виплати аліментарного характеру з фондів для непрацездатних, які є підтримкою громадян у встановлених законом випадках. Р. І. Іванова вважає, що соціальні допомоги – це всі грошові, періодичні, соціально-аліментарні виплати, які мають характер державної допомоги й надаються громадянам у випадках та на умовах, передбачених законом, із компенсаційною та іншою метою. Проте, на нашу думку, соціальна допомога – це не завжди державна допомога. М. Л. Захаров та Е. Г. Тучкова розуміють під соціальними допомогам виплати, які здійснюються громадянам у встановлених законом випадках щомісячно, періодично чи разово з метою відшкодування повністю чи частково тимчасово втраченого заробітку або надання матеріальної підтримки. На думку В. С. Тарасенко, соціальна допомога – це одна з основних форм матеріальної підтримки осіб, які опинилися в складній життєвій ситуації та майновий стан яких не відповідає загальноприйнятному рівню забезпечення або є нижчим від межі забезпеченості, визначеної законодавством [3, с. 122].

Одним із найбільш точних визначень соціальної допомоги є визначення, запропоноване М. Д. Бойко, який під допомогою з соціального забезпечення розуміє гарантовані, врегульовані нормами права разові або періодичні, щомісячні грошові виплати соціально-аліментарного характеру, з метою матеріальної підтримки громадян, які в силу певних соціальних випадків, передбачених законом, потребують такої допомоги незалежно від наявності в них будь-яких інших джерел доходу [5, с. 245].

Страхові допомоги займають особливе місце серед соціальних допомог. До них належать виплати з фондів соціального страхування, що надаються з компенсаційною чи іншою метою

особам у разі настання для них страхового ризику.

Система страхових ризиків, що є підставою для виникнення права на страхові допомоги, доволі широка. Найбільш поширеними вважаються тимчасова непрацездатність, вагітність та пологи, народження дитини та догляд за нею, безробіття, часткове безробіття, смерть особи, нещасний випадок на виробництві та професійні захворювання. Всі ці обставини спричиняють повну або часткову втрату заробітку чи іншого доходу та позбавляють людину фінансової основи її життєдіяльності, а тому можуть поставити на межу фізіологічного виживання. З метою запобігання цьому законодавство передбачає надання допомог за кошти страхових фондів.

Проте, нормативного визначення поняття «страхова допомога» у чинному законодавстві України не існує. Тому при дослідженні цього терміну варто брати до уваги загальні положення нормативно-правових актів у сфері соціального забезпечення та доктринальні підходи до розуміння цієї категорії.

На думку В. В. Андріїв, страхова допомога – це періодична або одноразова грошова виплата в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, яку отримує застрахована особа, або особи, які мають на ці виплати право в разі настання страхового випадку з метою компенсації втраченого доходу за рахунок коштів страхових соціальних фондів [1, с. 201].

С. М. Синчук вважає, що страхова допомога – це одноразова або періодична грошова чи натуральна виплата короткострокового характеру, які здійснюються за рахунок коштів соціальних страхових фондів при настанні страхового випадку [2, с. 207].

В. Л. Стрепко розглядає страхові допомоги як різновид соціальних допомог, які надаються коштом фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування [4, с. 190].

Характерними ознаками страхових допомог є те, що: 1) вони є компенсацією за втраченого з поважних причин заробітку, а іноді частковою компенсацією об'єктивно понесених витрат; 2) виплачуються у грошовій формі; 3) їх розмір співвідноситься із заробітком особи і в багатьох випадках залежить від кількості років страхово-

го стажу; 4) їх виплати пов'язані з участю в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування; 5) перелік страхових випадків надання допомоги чітко визначається законодавством; 6) фінансування виплат пов'язано із сплатою страхових внесків як працівником, так і роботодавцем; 7) тривалість виплати допомоги в багатьох випадках залежить від тривалості страхового випадку і його наслідків; 8) залежать від виду соціального страхування; 9) фінансування здійснюється за рахунок коштів страхових соціальних фондів; 10) розмір виплат і обсяг сплачених внесків взаємозалежать [1, с. 200].

При характеристиці страхових допомог як виду соціальних допомог варто виділити характерні ознаки, що притаманні як страховим, так і державним допомогам, а також ряд властивих їм специфічних рис, що складають особливість даного виду допомог.

Отже, характерними ознаками страхових допомог є:

- 1) врегулювання призначення і виплати допомоги відповідними нормативними актами;
- 2) незалежність забезпечення допомогою від інших джерел доходів, що має їх особа, яка звернулася за призначенням того чи іншого виду соціального забезпечення;
- 3) обмеженість виплати допомог визначеними тимчасовими рамками.

Особливими ознаками страхових допомог є:

- 1) вони виплачуються за рахунок коштів соціальних страхових фондів;
- 2) суб'єктом-одержувачем допомоги є застраховані громадяни, а незастраховані лише у випадках передбачених законом;
- 3) основним їх призначенням є компенсація втраченого заробітку пов'язаного з настанням страхового випадку.

На основі аналізу змісту та особливостей страхових допомог, можна виділити наступні їх види, які передбачені чинним законодавством:

- 1) страхові допомоги у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною), допомога по вагітності та пологах, допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від

нешасного випадку на виробництві), оплата лікування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм);

2) страхові допомоги у зв'язку з нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням, які спричинили втрату працездатності (страхова виплата втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності, страхова виплата в установлених випадках одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого), страхова виплата дитині, яка народилася з інвалідністю внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності, страхові витрати на медичну та соціальну допомогу);

3) страхова допомога на випадок безробіття (допомога по безробіттю, у тому числі одноразову її виплату для організації безробітним підприємницької діяльності, допомога по частковому безробіттю, матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного, допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні).

Висновки. Враховуючи викладене вище, можна зробити висновок, що проблема вдосконалення правового понятійного апарату нормативної бази права соціального забезпечення залишається актуальною і потребує подальших наукових пошуків, зокрема, в частині законодавчого визначення поняття «страхова допомога».

У системі загальнообов'язкового державного соціального страхування страхова допомога – це періодична або одноразова грошова виплата застрахованій особі, або особі, яка має на цю виплату право в разі настання страхового випадку з метою компенсації втраченого доходу за рахунок коштів страхових соціальних фондів.

Література

1. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: підручник. Харків: Одісей, 2001. 384 с.

2. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / за ред. С. М. Синчук. Київ: Знання, КОО, 2003. 306 с.

3. Сташків Б. І. Теорія права соціального забезпечення: навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 405 с.

4. Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2005. 232 с.

5. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. Київ: Знання, 2005. 381 с.

6. Дудкин А. С. Социальная помощь как форма общественных отношений (социально-философский аспект): дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.11. Пенза, 2006. 213 с.

7. Панченко В. Ю. О понятии социальной помощи в современном обществе. *СОЦИС*. 2012. № 5. С. 13-18.

8. Тарасенко В. С. Поняття та види соціальних допомог. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 2. С. 121-126.

9. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. Київ: Олан, 2004. 312 с.

10. Андрійів В. В. Страхові допомоги у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2. С. 199-201.

11. Стрепко В. Л. Про види допомог за правом соціального забезпечення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 190-192.

References

1. Syrota I. M. Pravo social'nogo zabezpechennja v Ukraїni: pidruchnyk. Harkiv: Odissej, 2001. 384 s.

2. Pravo social'nogo zabezpechennja Ukraїny: navch. posib. / za red. S. M. Sychuk. Kyїv: Znannja, KOO, 2003. 306 s.

3. Stashkiv B. I. Teorija prava social'nogo zabezpechennja: navch. posib. Kyїv: Znannja, 2005. 405 s.

4. Jaroshenko I. S. Pravo social'nogo zabezpechennja: navch. posib. Kyїv: KNEU, 2005. 232 s.

5. Bolotina N. B. Pravo social'nogo zahystu: stanovlennja i rozvytok v Ukraini. Kyi'v: Znannja, 2005. 381 s.

6. Dudkin A. S. Social'naja pomoshh' kak forma obshhestvennyh otnoshenij (social'no-filosofskij aspekt): diss. ... kand. filos. nauk: 09.00.11. Penza, 2006. 213 s.

7. Panchenko V. Ju. O ponjattii social'noj pomoshhi v sovremennom obshhestve. SOCIS. 2012. № 5. S. 13-18.

8. Tarasenko V. S. Ponjattja ta vydy social'nyh dopomog. *Naukovyj visnyk Hersons'kogo*

derzhavnogo universytetu. 2014. Vyp. 2. S. 121-126.

9. Bojko M. D. Pravo social'nogo zabezpechennja Ukrainy: navch. posib. Kyi'v: Olan, 2004. 312 s.

10. Andrii'v V. V. Strahovi dopomogy u systemi zagal'noobov'jazkovogo derzhavnogo social'nogo strahuvannja. *Porivnjal'no-analitychne pravo*. 2013. № 2. S. 199-201.

11. Strepko V. L. Pro vydy dopomog za pravom social'nogo zabezpechennja. *Porivnjal'no-analitychne pravo*. 2015. № 4. S. 190-192.

G. Grabovska, I. Iakimenko

THE CONCEPT AND FEATURES OF INSURANCE ASSISTANCE

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: iakimenko04@gmail.com

Purpose: in the article the author analyzes the existing approaches in the science of social security law to the understanding of the concept of «insurance assistance» and defines the absence of this definition in the current legislation. In the system of compulsory state social insurance, the insurance benefit is a periodic or one-time cash payment to the insured person or to a person who has the right to this payment in the event of an insured event in order to compensate the lost income at the expense of the funds of the insurance social funds. The fact of the importance of developing and improving the social insurance system will update the research in this area, since compulsory state social insurance must ensure the realization by citizens of their rights and receive material assistance and social services in the provided cases, which ensures the welfare of the population. **Methods:** phenomenological; hermeneutic; comparative legal; sociological; logical; dialectical. **Results:** the content of the concept «insurance assistance» and its characteristics are determined; the correlation of the concepts of «social assistance» and «insurance assistance» is indicated. Insurance assistance occupies a special place among social benefits. These include payments from social insurance funds provided for compensation or other purposes to individuals in the event of an insurance risk for them. **Discussion:** the need for normative fixing of the term «insurance assistance» for the sole purpose of its application. At the same time, the necessary condition is the existence of an effective legal framework that would fully regulate the specified sphere of relations.

Keywords: social assistance; insurance assistance; social security; temporary disability; unemployment.